

RAPORTY I ANALIZY

Seria 'Integracja'

Imigracja a Problemy Rodziny

Dr Dorota Szelewa

Zagadnienie integracji obywateli spoza Unii Europejskiej jest w Polsce nadal zagadnieniem zaniebawanym. Mimo to, iż wiele instytucji państwowych i organizacji pozarządowych realizuje projekty mające na celu ułatwić imigrantom funkcjonowanie w polskim społeczeństwie, nadal brak jest spójnego podejścia do kwestii integracji.

Celem serii „Integracja” wydawanej w ramach projektu „iMAP – Mapa inicjatyw integracyjnych” jest spojrzenie na zagadnienie integracji cudzoziemców w kontekście innych polityk, identyfikacja istniejących problemów oraz przyjrzenie się konkretnym inicjatywom realizowanym na terenie Polski.

Na tej podstawie powstanie zestaw skontekstualizowanych dobrych praktyk, których szerzenie przyczyni się do wzmocnienia kompetencji pracowników administracji publicznej oraz innych organów i instytucji, a w konsekwencji do poprawy obsługi imigrantów w Polsce.

Redakcja:
dr Patryk Pawlak, dr Dorota Szelewa, Michał
Polakowski, Miłostawa Ziola

Koordinacja i skład:
Iwona Bąbiak, Gareth Chappell

Centrum Stosunków Międzynarodowych
ul. Emilii Plater 25
00-688 Warszawa
e-mail: info@csm.org.pl
www.csm.org.pl

Wyłączna odpowiedzialność za treści
przedstawione w niniejszym opracowaniu
spoczywa na autorze. Przedruk w całości lub
części możliwy jest wyłącznie za zgodą CSM.
Cytowanie oraz wykorzystanie danych
empirycznych dozwolone jest z podaniem
źródła.

Projekt realizowany jest przy wsparciu
Europejskiego Funduszu na rzecz integracji
obywateli państw trzecich oraz budżetu
państwa.

Spis treści

Spis wykresów i tabel - 4

Abstrakt - 5

O autorze - 6

1. Migracja a rodzina: Główne problemy - 7

2. Rodzina migrantów: Podstawowe zapisy
w prawie międzynarodowym - 9

3. Życie rodzinne imigrantów w Unii
Europejskiej: Główne regulacje i problemy
- 12

4. Integracja imigrantów i rodzina w Polsce:
Podstawowe informacje o sytuacji prawnej
- 16

4.1. Podstawowe zagadnienia z zakresu
prawa rodzinnego. - 16

4.2. Wsparcie dla rodzin z dziećmi. - 21

5. Podstawowe statystyki – cudzoziemcy
zawierający małżeństwa w Polsce, dzieci
urodzone przez cudzoziemki - 25

6. Główne problemy rodzinne migrantów w
Polsce - 31

7. Wnioski - 36

Bibliografia - 41

Spis wykresów

Wykres 1

Imigrantki przebywające w Polsce od ponad 2 miesiące według statusu na rynku pracy. - 35

Spis tabel

Tabela 1

Małżeństwa zawarte w Polsce w 2007 i w 2008 r. według wieku cudzoziemców. - 26

Tabela 2

Liczba małżeństw zawartych z cudzoziemcami w 2007 i 2008 r., według kraju pochodzenia (mężczyźni). - 27

Tabela 3

Liczba małżeństw zawartych z cudzoziemcami w 2007 i 2008 r., według kraju pochodzenia (kobiety). - 28

Tabela 4

Liczba dzieci urodzonych przez cudzoziemki w latach 2007-2008. - 30

Tabela 5

Imigranci z Ukrainy i Wietnamu, którzy osiedlili się w województwie mazowieckim, według kraju pochodzenia (w %). - 32

Abstrakt

Niniejszy raport poświęcony jest problemom związanym z życiem rodzinnym imigrantów. Po ogólnym zarysowaniu problematyki rodzinnej w odniesieniu do zjawiska migracji, szczególną uwagę poświęcono kwestii praw przysługującym migrantom, które wynikają z zapisów prawa międzynarodowego, często o charakterze ogólnym. W następnych sekcjach raportu zajęto się również podstawowymi zapisami prawodawstwa polskiego i unijnego w zakresie prawa do łączenia rodzin, jak również innymi wybranymi problemami prawa rodzinnego. W ramach opisu instrumentów polityki rodzinnej, które dostępne są również dla cudzoziemców, raport niniejszy zawiera również krótki przegląd świadczeń rodzinnych. W dalszej części podane są podstawowe statystyki na temat zakładania przez cudzoziemców rodzin w Polsce, a następnie wymienione są najważniejsze problemy życia rodzinnego cudzoziemców w Polsce, zidentyfikowane na podstawie dostępnej literatury. Raport zakończony jest przedstawieniem listy najważniejszych wniosków, jakie posłużą do zebrania danych do końcowych raportów powstających w ramach projektu iMAP.

O autorze

Dorota Szelewa jest doktorem nauk politycznych Europejskiego Instytutu Uniwersyteckiego we Florencji, gdzie napisała pracę doktorską poświęconą polityce rodzinnej w Polsce i na Węgrzech. Obecnie jest pracownikiem Bremen International School of Social Sciences, gdzie realizuje projekt porównujący politykę rodzinną sześciu krajów UE. Studiowała m. in. na Uniwersytecie Warszawskim i Uniwersytecie Środkowoeuropejskim w Budapeszcie.

Dr Szelewa jest autorką wielu artykułów naukowych, w tym dla Journal of European Social Policy. Jej zainteresowania naukowe skupiają się również wokół takich zagadnień, jak transformacja polityki społecznej w krajach postkomunistycznych, teorie zmiany instytucjonalnej, administracja publiczna i public management, gender studies, jak również kwestie związane z procesem szeroko pojętej europeizacji.

Kontakt: dszelewa@bigsss.uni-bremen.de

1. MIGRACJA A RODZINA: GŁÓWNE PROBLEMY.

Zjawisko migracji generuje problemy rodzinne. Zaczynają się one w momencie opuszczenia kraju przez migrującego członka rodziny, co najczęściej oznacza **rozstanie z najbliższymi**. Dzieci pozostają często pod opieką jednego rodzica, a rozstanie nie wpływa pozytywnie na zacieśnienie więzi rodzinnych. Strategie migrantów dotyczące planu powrotu lub planu połączenia rodziny są często obiektem badań autorów zajmujących się problematyką ruchu migracyjnego (Sussman and Settles 1993). Strategie te ulegają często zmianie i wyjazd z kraju zaplanowany jako tymczasowy wydłuża się i imigrant zaczyna myśleć o sprowadzeniu rodziny do kraju przyjmującego.

Oprócz problemu łączenia rodziny pojawia się kwestia różnic kulturowych, które często znajdują swoje odbicie **w różnicach pomiędzy modelem rodziny akceptowanym powszechnie w kraju pochodzenia osoby migrującej, a modelem preferowanym przez mieszkańców kraju przyjmującego** (tamże). Trudno bowiem przyjąć powszechnie obowiązującą definicję rodziny. Obok rodziny nuklearnej funkcjonują różne formy życia rodzinnego, jak np. rodzice samotni wychowujący dzieci, kohabitacja, ponowne małżeństwa tworzące rodziny z dziećmi z poprzednich małżeństw: jakkolwiek „koncepcja rodziny zajął się z pojęciami gospodarstwa domowego, pokrewieństwa, małżeństwa i rodzicielstwa (...), istnieją różne poglądy na temat tego, jaka *powinna* być rodzina i jaka forma współżycia zasługuje na miano rodziny” (Harding 1996: xi). Inne rozumienie rodziny jednak często ogranicza się do zdefiniowania rodziny „w znaczeniu biologicznym i strukturalnym, [rodzinę tworzą zatem] przynajmniej dwie osoby połączone więzami krwi, małżeństwa lub adopcji” (Zimmermann 1995:14). Jednocześnie wielu autorów do pojęcia rodziny włącza kwestie prawa, zwyczaju, wyboru i ekonomicznej zależności (tamże). Kwestie te często rozstrzygnięte są zgodnie z przeważającą tradycją rozumienia pojęcia rodziny w kraju przyjmującym i stanowią część wewnętrznie regulowanego prawa rodzinnego.

Problem różnic kulturowych i rozumienia pojęcia rodziny jest ściśle powiązany ze wspomnianym wcześniej problemem łączenia rodzin jako jednym z istotnych skutków samego zjawiska migracji. **Kolejną kwestią wartą poruszenia jest powstawanie związków małżeńskich i rodzin z udziałem cudzoziemców w kraju przyjmującym.** Wiąże się to

często z procesem naturalizacji, której możliwość otwiera fakt zawarcia związku (małżeńskiego) cudzoziemca i obywatela kraju przyjmującego. Zmiana prawnej sytuacji osoby pochodzącej z innego kraju przez zdecydowanie się na małżeństwo czy związek partnerski nie niweluje jednak często różnic kulturowych. Wewnątrz rodziny może to rodzić napięcia związane z różnicami w oczekiwaniach w stosunku do partnera: głównie związanych ze stereotypami dotyczącymi ról przypisanych kulturowo danej płci, stosunków władzy w rodzinie czy stosunków z rodziną współmałżonka.

Problemy te są niezwykle istotne dla oceny procesu integracji obywateli państw trzecich w Unii Europejskiej. **Można je często sprowadzić do podstawowej kwestii różnicy pomiędzy dwoma durkheimowskimi modelami solidarności społecznej: mechanicznej - opartej na więzach tradycyjnych i religijnych, oraz organicznej, która za budulec społeczeństwa uznaje funkcje poszczególnych grup społecznych**, których pełnienie regulowane jest normami moralnymi o charakterze „racjonalnym”, a wreszcie – przez przymus państwowy (Kamali 1997). Problem integracji imigrantów na tej płaszczyźnie bierze się z różnego podejścia społeczeństwa przyjmującego do kwestii regulowania życia rodzinnego. Przykładowo, cudzoziemcy nie rozumieją często, że prawo miejscowe przewiduje interwencję prawną i administracyjną w przypadkach, które w kraju pochodzenia imigranta traktowane są jako wewnętrzna sprawa rodziny. Z drugiej strony oczekiwania obywateli państwa przyjmującego wiążą się z percepcją organów państwowych jako z zasady neutralnych, a więc egzekwujących podporządkowanie się normom prawnym bez względu na takie okoliczności, jak kraj pochodzenia czy poglądy na życie rodzinne. Z jednej strony „pedantyczne promowanie i strzeżenie praw jednostki (...) wyizolowanej z komórki rodzinnej prowadzi jedynie do zbędnej i niechcianej ingerencji instytucji w intymną sferę ludzkiego życia” (Supińska 1991:31), z drugiej jednak strony „indywidualizm odpiera dążenie odśrodkowe jednostek, które nie chcą podporządkować się decyzjom ich dotyczącym, ale podejmowanym przez zbiorowość rodzinną” (Supińska 1991:31) . **Można więc wyobrazić sobie politykę rodzinną, która będzie chroniła jednostki przed despotyzmem rodziny, zwłaszcza w społeczeństwie, w którym żyje wiele rodzin typu tradycyjnego. Wówczas taka polityka rodzinna będzie wspierać podmiotowość jednostki.**

Niejednokrotnie nowy zestaw wartości przejmowany jest przez cudzoziemców i ulega dyfuzji w procesie dalszej migracji danej grupy. Powstają hybrydowe systemy aksjologiczne łączące często sprzeczne wartości, przejście systemu wartości kraju przyjmującego zróżnicowane jest w zależności od pokolenia migrantów i powoduje konflikty w ich rodzinach (Foner 1997).

Wszystkie te problemy należy mieć na uwadze przy ocenie rozwiązań prawnych z zakresu prawa rodzinnego obowiązującego cudzoziemców, zwłaszcza w przypadku cudzoziemców z odmiennych kręgów kulturowych. Tak, jak w przypadku innych polityk, również polityka rodzinna wobec migrantów powinna polegać na umiejętnym połączeniu poszanowania odmienności z dążeniem do stworzenia tym grupom odpowiednich warunków dla zaakceptowania norm stojących u podstawy funkcjonowania społeczeństwa przyjmującego.

2. RODZINA MIGRANTÓW: PODSTAWOWE ZAPISY W PRAWIE MIĘDZYNARODOWYM.

Rodzina jako podstawowa komórka społeczna objęta jest szeroko zakrojoną ochroną w prawie międzynarodowym. Podstawowym dokumentem o charakterze bezpośrednio obowiązującym państwa-sygnatariuszy jest **Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności**. Zawiera ona obowiązek poszanowania prywatności i życia rodzinnego (art. 8) oraz prawo do zawarcia małżeństwa (art. 12). Z punktu widzenia cudzoziemców niezwykle istotny jest zapis art. 14 wprowadzającego zakaz dyskryminacji:

Korzystanie z praw i wolności wymienionych w niniejszej Konwencji powinno być zapewnione bez dyskryminacji wynikającej z takich powodów jak płeć, rasa, kolor skóry, język, religia, przekonania polityczne i inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, przynależność do

mniejszości narodowej, majątek, urodzenie bądź z jakichkolwiek innych przyczyn¹

Prawa te zostały potwierdzone i wzmocnione w **Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych**. Dokument ten w art. 18 p. 4 zobowiązuje państwa – strony umowy „do poszanowania wolności rodziców lub, w odpowiednich przypadkach, opiekunów prawnych do zapewnienia swym dzieciom wychowania religijnego i moralnego zgodnie z własnymi przekonaniami”.² Państwa – strony posiadają również bezwzględny obowiązek ochrony dzieci przebywających na jego terytorium (art. 24). W **Międzynarodowym Pakcie Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych** państwa zobowiązały się również do objęcia ochroną matki w „rozsądnym okresie” po urodzeniu dziecka, łącznie z zapewnieniem jej płatnego urlopu macierzyńskiego i korzystanie z zabezpieczenia społecznego (art. 10).³

Kolejnym dokumentem międzynarodowym o szczególnym znaczeniu dla omawianych w raporcie zagadnień jest **Konwencja o Prawach Dziecka**.⁴ Konwencja wzmocnia w sposób szczególny międzynarodową ochronę praw dziecka poprzez jednoznaczne zabezpieczenie interesu dziecka jako podstawowej wartości, jaką powinny kierować się władze i organy administracyjne państw. Art 9 zakazuje oddzielenia dziecka od swoich rodziców wbrew ich woli, chyba że będzie to uwarunkowane interesem dziecka. Konsekwencją tego zapisu jest

¹ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności po nowelizacji przez Protokół nr 11 z Protokołem dodatkowym oraz Protokołami nr 4, 6 i 7. Tekst jednolity. Kancelaria Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wrzesień 2003. Oficjalna wersja tłumaczenia dokumentu na język polski dostępna na stronach internetowych Europejskiego Trybunału Praw Człowieka:

<http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/7B5C268E-CEB3-49A5-865F-06286BDB0941/0/PolishPolonais.pdf> Ostatnia wizyta 14.04.2010.

² Tekst dokumentu w języku polskim dostępny an stronach internetowych Fundacji Helsińskiej Praw Człowieka

http://www.hfhrpol.waw.pl/pliki/Miedzynarodowy_Pakt_Praw_Obywatelskich_i_Politycznych.pdf.
Ostatnia wizyta 14.04.2010.

³ Tekst dokumentu w języku polskim dostępny an stronach internetowych Fundacji Helsińskiej Praw Człowieka

http://www.hfhrpol.waw.pl/pliki/Miedzynarodowy_Pakt_Praw_Gospodarczych_Spolecznych_i_Kulturalnych.pdf Ostatnia wizyta 14.04.2010

⁴ Konwencja o Prawach Dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 roku. Polska wersja dokumentu an stronach internetowych UNICEF

http://www.unicef.org/magic/resources/CRC_polish_language_version.pdf . Ostatnia wizyta 14.04.2010.

nakazanie państwom-stronom umowy rozpatrywanie wniosków o połączenie rodziny żyjącej w różnych krajach „w sposób przychylny, humanitarny i w szybkim trybie” (art. 10, p. 1). Dziecko, którego jego rodzice przebywają w różnych krajach musi mieć możliwość częstego kontaktu z obojgiem rodziców. Konwencja uznała także szereg praw i wolności dziecka, między innymi prawo do swobodnego wypowiedania się przed organami administracyjnymi, wolność myśli, sumienia i wyznania, czy ochronę prywatności.

Wszystkie powyższe dokumenty zagwarantowały w większym lub mniejszym stopniu równe traktowanie kobiet i mężczyzn w sferze politycznej, gospodarczej i kulturalnej. Prawa te zostały skatalogowane i rozwinięte w **Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet**.⁵ Bardzo ważnym odniesieniem dla interpretacji przepisów zawartych w tym dokumencie jest treść art. 5 Konwencji:

- a) zmiany społecznych i kulturowych wzorców zachowania mężczyzn i kobiet w celu osiągnięcia likwidacji przesądów i zwyczajów lub innych praktyk, opierających się na przekonaniu o niższości lub wyższości jednej z płci albo na stereotypach ról mężczyzny i kobiety,
- b) zapewnienia, aby wychowanie w rodzinie wyrabiało właściwe rozumienie macierzyństwa jako funkcji społecznej oraz poczucie wspólnej odpowiedzialności mężczyzn i kobiet za wychowanie i rozwój ich dzieci, przy założeniu, że wzgląd na dobro dzieci ma zawsze podstawowe znaczenie.⁶

Jest to niezwykle istotne z perspektywy ewentualnych różnic kulturowych w pojmowaniu ról mężczyzn i kobiet w rodzinie, o czym wspomniano w poprzedniej sekcji raportu. Skodyfikowana zasada niedyskryminacji nakłada na państwa – strony obowiązek wspierania określonej wizji ról społecznych kobiet, postawionych na równi z mężczyznami w różnych dziedzinach życia. Art 16 Konwencji wymienia również cały szereg sytuacji związanych z założeniem i posiadaniem rodziny, w których prawa kobiet zrównane są

⁵ Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 18 grudnia 1979 r. Dziennik Ustaw Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej 1982 r. Nr 10, poz. 71

⁶ Tamże.

z prawami mężczyzn. Wystarczy wymienić choćby: równe prawo do świadomego decydowania o liczbie dzieci, imionach i nazwiskach dzieci, czy równe prawa w odniesieniu do dysponowania majątkiem. **Konwencja jednoznacznie więc mówi tutaj o równości praw kobiet i mężczyzn w życiu rodzinnym i w małżeństwie** (art. 16 c).

Podobne zapisy znajdują się w innych dokumentach międzynarodowych, które nie posiadają statusu umowy międzynarodowej, jak np. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka. Oprócz tego, integracja państw w poszczególnych regionach świata pociąga za sobą powstawanie katalogów praw obowiązujących państwa w danym regionie. W następnej części tekstu przedstawione zostaną główne regulacje w zakresie życia rodzinnego migrantów w Unii Europejskiej.

3. ŻYCIE RODZINNE IMIGRANTÓW W UNII EUROPEJSKIEJ: GŁÓWNE REGULACJE I PROBLEMY.

Przepisy prawa międzynarodowego bezpośrednio odnoszące się do ochrony życia rodzinnego imigrantów znajdują się w **Karcie Praw Podstawowych**. Zawarte są tam wszystkie z wyżej wymienionych praw i gwarancji – nakaz poszanowania życia rodzinnego, prawo do zawierania małżeństw, ochrona podstawowa praw dziecka, równość kobiet i mężczyzn w życiu społecznym i politycznym, czy dostęp do zabezpieczenia społecznego.

Komunikat Komisji na temat imigracji, integracji i zatrudnienia z 2003 r.⁷ bezpośrednio odniósł się do wspomnianych już problemów. Szczególną uwagę poświęcono kwestii łączenia rodzin i znaczenia odpowiednich regulacji w tym zakresie dla integracji społecznej imigrantów. Komisja położyła nacisk na kwestię łączenia rodzin dla sytuacji kobiet:

⁷ Komunikat Komisji dla Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów na temat imigracji, integracji i zatrudnienia, Bruksela, 3. 6. 2003, COM (2003) 336 final, dostępny w języku polskim: http://www.praca.gov.pl/eurodoradztwo/pliki/dok/Komunikat_Migracje_pl.pdf. Ostatnia wizyta 16.04.2010.

To głównie kobiety odnoszą korzyść z rozwiązań związanych z łączeniem rodzin a w konsekwencji często uzależnione są od innego członka rodziny, jeśli chodzi o ich status rezydencyjny. Mogą one mieć trudności w uzyskaniu pracy, co może powodować ich przechodzenie do szarej strefy. Z tego względu Dyrektywa w sprawie łączenia rodzin stanowi o dostępie kobiet do rynku pracy i przyznawaniu im, jeśli są w szczególnie trudnej sytuacji statusu niezależnego rezydenta⁸

Dokumentem prawnym bezpośrednio odnoszącym się do problemów życia rodzinnego migrantów jest Dyrektywa Rady 2003/86/EC z 22 września 2003 o łączeniu rodzin.⁹ Dyrektywa ta zobowiązuje każde państwo członkowskie do stworzenia odpowiednich warunków cudzoziemcom przebywającym na terenie poszczególnych krajów do połączenia ich rodzin. Oznacza to, że również polski rząd musi umożliwić wjazd i legalny pobyt członkom rodziny każdego cudzoziemca, który uzyskał prawo pobytu na terenie kraju. Jest to dokument w szczególności skierowany do obywateli państw trzecich. Dyrektywa ta uznaje łączenie rodzin za jeden z istotnych warunków integracji imigrantów ze społeczeństwem państwa przyjmującego:

Łączenie rodziny jest niezbędne w celu umożliwienia życia rodzinnego. Pomaga ono stworzyć stabilność socjokulturową ułatwiającą integrację obywateli państw trzecich w danym Państwie Członkowskim, a także wspiera spójność gospodarczą i społeczną, będącą podstawowym celem Wspólnoty określonym w Traktacie.¹⁰

Za członków rodziny autorzy Dyrektywy uznali współmałżonka oraz nieletnie dzieci, przy czym dają oni państwom członkowskim możliwość indywidualnego regulowania

⁸ Tamże.

⁹ Dyrektywa Rady 2003/86/WE z dnia 22 września 2003 r. w sprawie prawa do łączenia rodzin, Dziennik Urzędowy L 251, 03.10.2003, ss. 12–18.

¹⁰ Tamże.

sytuacji członków rodziny w przypadku innych form życia rodzinnego (partnerstwa, poligamii, etc.), czy też w odniesieniu do dalszych członków rodziny lub dzieci dorosłych.

Zgodnie z zapisami Dyrektywy, za dzieci nieletnie uważa się dzieci do osiemnastego roku życia, jednak przepisy omawianego dokumentu wskazują na prawodawstwo krajowe w przypadku ostatecznego określenia granicy wiekowej dziecka nieletniego. Uprawnienia związane z łączeniem rodzin przysługują każdemu cudzoziemcowi, który otrzymał prawo pobytu na terytorium państwa członkowskiego na okres przynajmniej jednego roku. Nie obejmuje ono zatem osób, które oczekują na decyzję administracyjną dotyczącą prawa do pobytu, czy też osób, które posiadają odpowiedni dokument pozwalający na legalne przebywanie na terenie danego kraju przez okres krótszy niż rok.

Kraj przyjmujący może posłużyć się wewnątrznie ustalonymi procedurami w celu ustalenia związków rodzinnych osoby ubiegającej się o legalny pobyt jego członków rodziny. Dotyczy to zwłaszcza przypadków związków innych niż prawnie ważne małżeństwo. Rozpatrując wniosek państwa członkowskie mogą brać pod uwagę różne czynniki, takie jak: „wspólne dziecko, wcześniejsze wspólne zamieszkiwanie, rejestracja związku partnerskiego oraz wszelkie inne rzetelne dowody.”¹¹ Przy rozpatrywaniu wniosku, kraje członkowskie powinny przede wszystkim mieć na uwadze interes dziecka.

Prawo do złożenia odpowiedniego wniosku przysługuje cudzoziemcowi, którego rodzina przebywa poza granicami kraju przyjmującego, jednak w uzasadnionych przypadkach może się to odnosić również do członków rodziny przebywających już w kraju przyjmującym. Wniosek powinien być uzupełniony o odpowiednie załączniki dokumentujące przede wszystkim:

- możliwość zapewnienia członkom rodziny wnioskodawcy odpowiednich warunków lokalowych,
- posiadanie odpowiedniego ubezpieczenia zdrowotnego;
- posiadanie odpowiednich środków finansowych na pokrycie kosztów życia rodziny.

¹¹ Tamże.

W przypadku pozytywnego rozpatrzenia wniosku przez organy państwa przyjmującego, odpowiednie władze zobowiązane są do zapewnienia pełnego zakresu uprawnień przybywającym członkom rodziny wnioskującego cudzoziemca. W szczególności, chodzi tutaj o prawo do edukacji na wszystkich szczeblach, jak również prawo do podjęcia pracy, w tym pracy na własny rachunek. Innymi słowy, członkom rodziny przybywającej do kraju przysługiwać powinien taki sam zakres uprawnień, jak przebywającemu już tam cudzoziemcowi, który wnioskował o połączenie rodziny. Państwo przyjmujące może jednak w okresie nie przekraczającym 12 miesięcy odłożyć decyzję o wydaniu pozwolenia na pracę przybywającym do kraju członkom rodziny w celu zbadania warunków na rynku pracy i ewentualnego dostosowania do nich swojej decyzji.

Zapisy Dyrektywy w polskim prawodawstwie skonkretyzowane są w Ustawie o cudzoziemcach. Ich omówienie znajduje się w dalszej części raportu.

Wszystkie te zapisy mają szczególne znaczenie dla ochrony praw imigrantów, zwłaszcza w odniesieniu do zasady niedyskryminacji w dostępie do korzystania ze skatalogowanych w ten sposób praw. Zasada ta obejmuje bowiem nakaz nieróżnicowania sytuacji dzieci/kobiet/rodzin ze względu na kraj pochodzenia, rasę, religię czy wyznanie. W sposób pośredni zobowiązuje to państwa strony poszczególnych umów międzynarodowych do poszanowania praw cudzoziemców. Jednocześnie, dokumenty te powstały jako wynik kompromisu zawartego między negocjującymi stronami. W związku z tym często wskazuje się na luki w ochronie praw imigrantów.

Jednym z najważniejszych problemów jest zawężone pojęcie rodziny użyte w Dyrektywie o łączeniu rodzin, ograniczające definicję członka rodziny do współmałżonka i potomstwa, a więc nie uwzględniające innych modeli rodziny funkcjonujących w krajach pochodzenia cudzoziemców (Bertozzi 2007). Dodatkowo, warunki stawiane przed wnioskującym członkiem rodziny są stosunkowo trudne do spełnienia, zwłaszcza w odniesieniu do zapewnienia rodzinie źródła utrzymania, odpowiednich warunków lokalowych czy samodzielnego zadbania o ubezpieczenie zdrowotne. Niemożność spełnienia tych warunków może się często stać najpoważniejszą przeszkodą w realizacji podstawowego prawa, jakim jest prawo do połączenia rodziny. Z tych względów propozycja

wprowadzenia zmian do Dyrektywy pojawiła się we wspomnianym już w poprzednich raportach iMAP Programie Sztokholmskim.¹²

4. INTEGRACJA IMIGRANTÓW I RODZINA W POLSCE: PODSTAWOWE INFORMACJE O SYTUACJI PRAWNEJ.

4.1. Podstawowe zagadnienia z zakresu prawa rodzinnego.

- **Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej.**

Art. 18 Konstytucji nakłada na państwo polskie obowiązek szczególnej opieki nad rodziną, macierzyństwem i rodzicielstwem. Obowiązek ten nie jest ograniczony do obywateli polskich, więc dotyczy wszystkich rodzin przebywających na terytorium Polski.

- **Ustawa o cudzoziemcach.¹³**

Ustawa o cudzoziemcach reguluje kwestię łączenia rodzin. Ustawa ta za członków rodziny uprawnionych do starania się o zezwolenie na pobyt uznaje współmałżonka lub nieletnie dzieci wnioskującego cudzoziemca przebywające na terytorium Polski lub oczekujące na przybycie w celu połączenia rodziny. Z przepisów Kodeksu Cywilnego¹⁴ wynika, że za osobę małoletnią uznaje się każdą osobę poniżej 18 roku życia (art. 10). Dodatkowo, ustawodawca daje możliwość uzyskania pozwolenia na pobyt pełnoletniemu członkowi rodziny cudzoziemca, jeśli przebywał on przez co najmniej pięć lat na terytorium kraju na podstawie odpowiednich zezwoleń. Podobne prawo przysługuje współmałżonkowi cudzoziemca w przypadku rozwiązania związku małżeńskiego lub separacji, musi jednak temu towarzyszyć „szczególnie ważny interes cudzoziemca” (art. 53, p. 10). Cudzoziemiec musi posiadać status osoby legalnie przebywającej na terenie Polski.

¹² The Stockholm Programme - An open and secure Europe serving the citizen. Council of the European Union, Brussels, 16 October 2009, 14449/09, JAI 679.

¹³ Tekst jednolity: Dz. U. z 2006 r. Nr 234, poz. 1694 oraz Dz. U. z 2007 r. Nr 120, poz. 818.

¹⁴ Ustawa Kodeks Cywilny z dnia 23 kwietnia 1964 r., ze zmianami, poszczególne Dz.U.: http://www.prawnik-online.eu/wzory%20pism/kodeks_cywilny_do_pobrania.pdf. Ostatnia wizyta 11.04.2010.

Ustawodawca rozróżnia tutaj sytuację członków rodziny w zależności od statusu prawnego uzyskanego przez cudzoziemca. Osoby posiadające status uchodźcy posiadają nieco więcej przywilejów niż cudzoziemcy, którzy otrzymali czasowe prawo do zamieszkania (Cegiełka 2008). Przykładowo, za członków rodziny dziecka posiadającego status uchodźcy mogą zostać uznani zarówno rodzice, jak i dziadkowie. W przypadku innych kategorii cudzoziemców posiadających prawo pobytu na terenie RP, pojęcie rodziny ogranicza się do współmałżonka i dziecka.

W Art. 55 ustawodawca nakazuje organom prowadzącym postępowanie w sprawie zezwolenia na zamieszkanie współmałżonkowi cudzoziemca upewnienie się, czy związek małżeński jest faktyczny. Wymienione są przyczyny uznania takiego związku za fikcyjny. Są to następujące okoliczności:

- uprzednie przyjęcie korzyści majątkowej przez jednego z małżonków jako warunku zawarcia związku,
- brak wypełniania obowiązków prawnych wynikających z zawarcia związku,
- małżonkowie nie porozumiewają się językiem zrozumiałym dla nich obojga,
- małżonkowie nigdy nie spotkali się przed zawarciem małżeństwa,
- małżonkowie nie mieszkają ze sobą,
- nie są pewni danych osobowych i „innych istotnych okoliczności, które ich dotyczą” (Art. 55 p. 6),
- w przeszłości zawierali już pozorne związki małżeńskie.

Art. 53 Ustawy precyzuje również dodatkowe warunki, jakie musi spełniać wnioskujący o połączenie rodzin cudzoziemiec. Powinien on więc posiadać stabilne źródło dochodu, które pozwoli mu na pokrycie kosztów utrzymania siebie i rodziny, wymagane jest również zaświadczenie o posiadaniu ubezpieczenia zdrowotnego dla członków rodziny lub potwierdzenie pokrycia kosztów ich leczenia na terytorium Polski. Art. 60 p. 5a ustawy nakłada również na wnioskodawcę obowiązek przedstawienia zaświadczenia o posiadaniu odpowiedniego zakwaterowania dla siebie i członków rodziny. Wymogi te nieco złagodzone w przypadku uchodźców, którzy nie muszą wykazywać się stałym źródłem dochodu, czy ubezpieczeniem zdrowotnym. Jeśli jednak nie złożą wniosku

w ciągu 3 miesięcy od momentu uzyskania statusu uchodźcy, wówczas muszą spełnić wspomniane wyżej warunki obowiązujące innych cudzoziemców (Cegiełka 2008).

- **Kodeks rodzinny i opiekuńczy.**¹⁵

Art. 1 kodeksu formułuje **definicję aktu zawarcia małżeństwa** – jest to jednoczesne oświadczenie o chęci wstąpienia w związek małżeński mężczyzny i kobiety przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego lub przed duchownym kościoła rzymsko-katolickiego w przypadku tzw. małżeństwa konkordatowego. Prawodawstwo polskie¹⁶ przewiduje również możliwość uznania związków małżeńskich zawartych w ramach obrzędów innych Kościołów lub związków wyznaniowych.¹⁷

Jeśli chodzi o warunki, jakie muszą spełnić przyszli małżonkowie, to wszystkich bez względu na kraj pochodzenia obowiązują te same wymagania. Przykładowo, mężczyzna i kobieta muszą mieć ukończony 18 rok życia, jednak sąd opiekuńczy może zezwolić na wstąpienie w związek małżeński kobiecie, która ukończyła 16 rok życia. Cudzoziemcy muszą dodatkowo przedłożyć zaświadczenie o zdolności prawnej do zawarcia małżeństwa wydane przez odpowiedni organ w kraju ich pochodzenia lub ambasadę tego kraju w Polsce, o czym mówi ustawa Prawo o aktach stanu cywilnego, omówiona poniżej.

- **Ustawa Prawo o aktach stanu cywilnego**¹⁸

Z zapisów ustawy wynika, iż do dokumentów potrzebnych do zawarcia związku małżeńskiego przez cudzoziemców nie jest konieczne dołączenie wizy ani innej formy pozwolenia na pobyt. Zgodnie z art. 56 **Ustawy cudzoziemiec zobowiązany jest złożyć**

¹⁵ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks Rodzinny i opiekuńczy, Dz.U. 1964 Nr 9 poz. 59

¹⁶ Ustawa z dnia 26 czerwca 1979 r. o zmianie ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania oraz o zmianie niektórych ustaw, Dz.U. z 1998 r. Nr 57 poz. 375, za: Cegiełka 2008, s. 143-144.

¹⁷ Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny, Kościół Ewangelicko-Augsburski w RP, Kościół Ewangelicko-Reformowany w RP, Kościół Ewangelicko-Methodystyczny w RP, Kościół Chrześcijan Baptystów w RP, Kościół Adwentystów Dnia Siódmego w RP, Kościół polskokatolicki w RP, Kościół Starokatolicki Mariawitów w RP, Kościół Zielonoświątkowy w RP, Gminy wyznaniowe żydowskie w RP, za: Cegiełka 2008, s 144.

¹⁸ Ustawa z dnia 29 września 1986 r. Prawo o aktach stanu cywilnego, tekst jednolity. Dziennik Ustaw z 2004 r. Nr 161 poz. 1688.

stosowne dokumenty świadczące o zdolności do zawarcia związku małżeńskiego.

W kilku przypadkach jednakże może on zostać zwolniony z tego obowiązku:

„(...) 2. Jeżeli otrzymanie dokumentu napotyka trudne do przezwyciężenia przeszkody, sąd w postępowaniu nieprocesowym na wniosek cudzoziemca może go zwolnić od złożenia dokumentu.

3. W postępowaniu o zwolnienie cudzoziemca od złożenia dokumentu sąd na podstawie właściwego prawa ustala, czy osoba ta może zawrzeć małżeństwo.

4. Przepisów powyższych nie stosuje się do cudzoziemca niemającego obywatelstwa żadnego państwa, jeżeli ma on w Polsce miejsce zamieszkania.”¹⁹

Okoliczności, które mogą zostać uznane za uniemożliwiające zdobycie odpowiednich dokumentów obejmują niechęć do wyjawienia miejsca przebywania cudzoziemca czy sytuacja polityczna w kraju (Cegiełka 2008). W takim wypadku przyszli małżonkowie zwracają się do sądu rodzinnego o pozwolenia na zawarcie związku małżeńskiego mimo braku kompletu dokumentów.

Oprócz tych specjalnych wymagań w stosunku do cudzoziemców, obowiązują ich te same procedury, które stosowane są w każdym przypadku chęci zawarcia małżeństwa przez obywateli polskich, czyli muszą przedstawić akt urodzenia, jeśli to potrzebne, to zaświadczenie o ustaniu poprzedniego małżeństwa, oraz pisemne zapewnienie o braku przeszkód do zawarcia małżeństwa.

Cudzoziemców obowiązuje również zgłoszenie urodzin dziecka. Zgodnie z zapisami ustawy, musi to nastąpić w ciągu 14 dni od urodzenia dziecka, chyba że dziecko urodzi się martwe, wówczas fakt ten należy podać do wiadomości urzędu stanu cywilnego w ciągu trzech dni. Za ojca dziecka uważa się męża lub byłego męża matki dziecka (jeśli nie minęło więcej niż 300 dni od rozpadu małżeństwa). Rodzice mają pełną swobodę w wyborze

¹⁹ Tamże.

imienia dziecka ograniczoną jedynie zastrzeżeniem, że imię dziecka nie powinno być ośmieszające, nieprzyzwoite, w formie zdrobniałej lub nie pozwalającej odróżnić płci dziecka (Art. 50, p. 1). Oznacza to, że rodzice mogą wybrać dla dziecka imię o obcym brzmieniu, jednak wątpliwość wybudzają tutaj zapisy o konieczności wyboru imienia wskazującego jednoznacznie na płeć dziecka. Podstawową przeszkodą dla rodziców nie pochodzących z Polski może być zatem forma imienia, która w języku obcym co prawda wskazuje na płeć dziecka, jednak w języku polskim to samo imię brzmi neutralnie.

- **Ustawa o obywatelstwie polskim**²⁰

Co prawda tematem raportu nie jest sytuacja obywateli polskich, jednak warto wspomnieć, że **dziecko posiadające przynajmniej jednego rodzica o obywatelstwie polskim, automatycznie nabywa również prawo do obywatelstwa polskiego** (czyli mamy tutaj do czynienia z rozwiązaniem prawnym preferującym więzy krwi - *ius sanguinis*). W takiej sytuacji rodzice dziecka mogą w ciągu trzech miesięcy od momentu urodzenia dziecka zgłosić chęć wyboru innego, niż polskie, obywatelstwa poprzez złożenie odpowiedniego wniosku do konsula kraju pochodzenia drugiego rodzica. Dziecko to może wciąż „powrócić” do polskiego obywatelstwa po ukończeniu 16 roku życia, niemniej jednak odpowiedni wniosek powinien zostać złożony nie później niż 6 miesięcy przed osiągnięciem pełnoletniości.

Oprócz tego, **cudzoziemcy, którzy przebywają na terytorium Polski przez co najmniej pięć lat mogą wnioskować o przyznanie im statusu obywatela polskiego** (art. 8). Nadanie obywatelstwa obojgu rodzicom rozciąga się również na ich dzieci. W przypadku, kiedy obywatelstwo polskie posiada jedno z rodziców, wówczas rozciągnięcie obywatelstwa odbywa się za zgodą drugiego opiekuna dziecka (jeśli dziecko takowego posiada). Dzieci, które ukończyły 16 rok życia muszą wyrazić zgodę na nadanie im obywatelstwa.

²⁰ Ustawa z dnia 15 lutego 1962 r. o obywatelstwie polskim, tekst jednolity. Dz. U. z 2000 r. Nr 28 poz. 353

4.2. Wsparcie dla rodzin z dziećmi.

Niniejszy raport zawiera ogólną informację dotyczącą polityki rodzinnej w Polsce w zakresie zawężonym do świadczeń rodzinnych, czyli do świadczeń ukierunkowanych bezpośrednio na pomoc rodzinie. Zagadnienia dostępu do usług opiekuńczych, zasiłków macierzyńskich (a więc świadczeń o charakterze ubezpieczeniowym), oraz dostępu do pomocy społecznej poruszone zostaną w dwóch innych raportach z serii, zajmujących się polityką społeczną.²¹

- **Ustawa o świadczeniach rodzinnych²²**

W zakresie dostępu do świadczeń rodzinnych różnego rodzaju ustawodawca nie różnicuje sytuacji cudzoziemców przebywających legalnie na terenie kraju i obywateli polskich. Przepisy ustawy wymieniają kategorie uprawnionych do świadczeń cudzoziemców w art. 1 ust. 2, p.2. Są to cudzoziemcy:

- do których stosuje się przepisy o koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego,
- jeżeli wynika to z wiążących Rzeczpospolitą Polską umów dwustronnych o zabezpieczeniu społecznym,
- przebywającym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie zezwolenia na osiedlenie się, zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego Wspólnot Europejskich, zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony udzielonego w związku z okolicznością, o której mowa w art. 53 ust. 1 pkt 13 ustawy z dnia 13

²¹ W szczególności, problem świadczeń z pomocy społecznej jak i dostępu do usług opiekuńczych poruszony zostanie w raporcie poświęconym kwestii dostępu imigrantów do usług społecznych, natomiast w raporcie dotyczącym ubezpieczeń społecznych znajdzie się również sekcja poświęcona cudzoziemcom korzystającym ze świadczeń z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa. Dostęp dzieci obywateli państw trzecich do polskich przedszkoli omówiony został w raporcie poświęconym kwestii dostępu do edukacji: D. Szelewa, Integracja a Polityka Edukacyjna http://csm.org.pl/fileadmin/files/Biblioteka_CSM/Raporty_i_analizy/2010/CSM%20Raporty%20i%20Analizy%20Integracja%20a%20Polityka%20Edukacyjna%20P.pdf

²² Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych, tekst jednolity, źródła w Dz. U. podane na stronie internetowej Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej: http://www.mpips.gov.pl/_download.php?f=userfiles%2FFile%2FDepartament+Swiadczen+Rodzinnych%2Fprawo+swiadczenia+rodzinne%2Fustawa+rodzinne+31.03.2010.doc. Ostatnia wizyta 12.04.2010.

czerwca 2003 r. o cudzoziemcach²³ (...) lub w związku z uzyskaniem w Rzeczypospolitej Polskiej statusu uchodźcy lub ochrony uzupełniającej, jeżeli zamieszkują z członkami rodzin na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Poniższa informacja ograniczy się jedynie do zarysowania kwestii uprawnień, jakie posiadają wszystkie rodziny legalnie zamieszkujące i pracujące w Polsce.

Polski system wsparcia rodzin z dziećmi przewiduje kilka rodzajów świadczeń:

1. Zasiłek rodzinny oraz dodatki do zasiłku rodzinnego.

Jego wysokość uzależniona jest od wieku dziecka. Dodatki do zasiłku omówione są poniżej.

2. Jednorazowa zapomoga z tytułu urodzenia się dziecka.

Znany jako tzw. „becikowe” – wypłacane w wysokości 1000 zł każdej rodzinie z nowonarodzonym dzieckiem.

3. Świadczenia opiekuńcze: zasiłek pielęgnacyjny i świadczenie pielęgnacyjne.

Zasiłek pielęgnacyjny w wysokości 153 zł przysługuje niepełnosprawnemu dziecku.

Świadczenie pielęgnacyjne przeznaczone jest dla rodzica/opiekuna dziecka niepełnosprawnego, który rezygnuje z pracy zawodowej na rzecz podjęcia na stałe opieki nad dzieckiem. Jego wysokość wynosi obecnie 520 zł miesięcznie.²⁴ Od 1 stycznia 2010 r. przyznanie prawa do świadczenia pielęgnacyjnego nie jest uzależnione od spełnienia kryterium dochodowego.²⁵

²³ W przepisie tym mowa jest o cudzoziemcu, który „posiada zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego WE, udzielone przez inne państwo członkowskie Unii Europejskiej, oraz zamierza wykonywać pracę lub prowadzić działalność gospodarczą na podstawie przepisów obowiązujących w tym zakresie w Rzeczypospolitej Polskiej, podjąć lub kontynuować studia lub szkolenie zawodowe lub wykaże, że zachodzą inne okoliczności uzasadniające jego zamieszkiwanie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej” (Ustawa o cudzoziemcach, Tekst jednolity: Dz. U. z 2006 r. Nr 234, poz. 1694 oraz Dz. U. z 2007 r. Nr 120, poz. 818.).

²⁴ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 sierpnia 2009 r. w sprawie wysokości dochodu rodziny albo dochodu osoby uczącej się stanowiących podstawę ubiegania się o zasiłek rodzinny oraz wysokości świadczeń rodzinnych, Dz.U.09 Nr 129 poz. 1058.

²⁵ <http://www.mpips.gov.pl/index.php?gid=305>

Warto wspomnieć, iż większość z tych uprawnień przysługuje rodzinom, które spełniają określone odpowiednim rozporządzeniem kryterium dochodowe. Obecnie jest to suma 504 złotych w przeliczeniu na osobę w rodzinie.²⁶ Nie dotyczy to jednorazowej zapomogi z tytułu urodzenia dziecka, do której uprawnieni są rodzice dzieci, bez względu na poziom ich dochodów.

Osoba uprawniona do zasiłku rodzinnego (a więc spełniająca kryterium dochodowe) może ubiegać się o następujące dodatki:

1. Dodatek z tytułu urodzenia dziecka:

Wypłacany każdej rodzinie spełniającej wyżej wspomniane kryteria dochodowe, w wysokości 1000 zł. Innymi słowy, rodzina, która spełnia kryteria dochodowe otrzymuje dwa rodzaje świadczeń – świadczenie o charakterze uniwersalnym, dostępne dla wszystkich rodzin (jednorazową zapomogę) oraz dodatek z tytułu urodzenia dziecka.

2. Dodatek z tytułu opieki nad dzieckiem w okresie korzystania z urlopu wychowawczego:

Otrzymywany jest przez rodzica dziecka sprawującego opiekę nad dzieckiem przebywającego na urlopie wychowawczym, na okres 24 miesięcy w przypadku urodzenia jednego dziecka. Obecna miesięczna wysokość zasiłku to 400 zł.²⁷ Prawo do urlopu wychowawczego przysługuje rodzicowi, który posiada co najmniej 6-miesięczny staż pracy.

²⁶ W przypadku gdy członkiem rodziny jest dziecko legitymujące się orzeczeniem o niepełnosprawności lub orzeczeniem o umiarkowanym albo o znacznym stopniu niepełnosprawności, zasiłek rodzinny przysługuje, jeżeli przeciętny miesięczny dochód rodziny w przeliczeniu na osobę albo dochód osoby uczącej się nie przekracza kwoty 583,00 zł.

<http://www.mpips.gov.pl/index.php?gid=295>

²⁷ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 sierpnia 2009 r. w sprawie wysokości dochodu rodziny albo dochodu osoby uczącej się stanowiących podstawę ubiegania się o zasiłek rodzinny oraz wysokości świadczeń rodzinnych, Dz.U.09 Nr 129 poz. 1058.

3. Dodatek z tytułu samotnego wychowywania dziecka:

Dodatek ten przyznawany jest rodzicowi samotnie wychowującemu dziecko, bez prawa do alimentów. Wysokość zasiłku to obecnie 170 zł na dziecko miesięcznie, nie więcej jednak niż 340 zł wypłacane na wszystkie dzieci w rodzinie.

4. Dodatek z tytułu wychowywania dziecka w rodzinie wielodzietnej:

Świadczenie to wypłacane jest rodzinom wielodzietnym (z co najmniej trójką dzieci), w wymiarze 80 zł miesięcznie na trzecie i każde następne dziecko.²⁸

5. Dodatek z tytułu kształcenia i rehabilitacji dziecka niepełnosprawnego.

6. Dodatek z tytułu podjęcia przez dziecko nauki w szkole poza miejscem zamieszkania – w wysokości 90 zł miesięcznie na dziecko.

7. Dodatek z tytułu rozpoczęcia roku szkolnego – wypłacany jednorazowo w wysokości 100 zł.

Jak już wcześniej wspomniano, uprawnienia te przysługują cudzoziemcom posiadającym prawo pobytu na terenie RP, przy czym muszą oni spełnić kryteria dochodowe w przypadku większości z wymienionych tutaj świadczeń, na takich samych zasadach, jak obywatele polscy.

Jeśli chodzi o **główne instytucje, które zajmują się rodzinnymi aspektami pobytu imigrantów w Polsce**, to na poziomie administracji centralnej należy wymienić Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, wyznaczające główne kierunki polityki imigracyjnej. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej natomiast nie tylko zajmuje się opracowaniem polityki integracji społecznej, lecz także odpowiedzialne jest za realizację polityki rodzinnej, w tym polityki rodzinnej wobec cudzoziemców.

Cudzoziemcy, którzy zakładają rodziny w Polsce lub dążą do połączenia rodziny już istniejącej przedkładają odpowiednie dokumenty przedstawicielom administracji rządowej oraz urzędnikom władz lokalnych. Organem właściwym do przeprowadzenia postępowania o wydaniu pozwolenia na zamieszkanie jest wojewoda w miejscu zamierzonego zamieszkania cudzoziemca i jego rodziny. Kierownik urzędu stanu cywilnego uznaje

²⁸ <http://www.mpips.gov.pl/index.php?gid=302>

ważność związku małżeńskiego, przyjmuje do wiadomości fakt narodzin dziecka oraz zatwierdza imię i nazwisko dziecka urodzonego na terytorium kraju.

Placówki dyplomatyczne kraju pochodzenia cudzoziemca, a w szczególności konsulaty, są miejscem uzyskiwania lub potwierdzania wielu dokumentów, które cudzoziemiec musi przedłożyć np. przed zawarciem związku małżeńskiego w Polsce lub w przypadku wyboru obywatelstwa kraju pochodzenia dla dziecka urodzonego w związku mieszanym.

W przypadku świadczeń rodzinnych organami odpowiednimi do rozpatrywania wniosków o przyznanie zasiłku są wójt, burmistrz lub prezydent miasta właściwy ze względu na miejsce zamieszkania wnioskodawcy.

5. PODSTAWOWE STATYSTYKI – CUDZOZIEMCY ZAWIERAJĄCY MAŁŻEŃSTWA W POLSCE, DZIECI URODZONE PRZEZ CUDZOZIEMKI.

Wśród cudzoziemców, którzy decydują się na zawarcie małżeństwa w Polsce przeważają zdecydowanie mężczyźni. Podczas gdy w 2008 roku było ich 2967, dla porównania tylko 990 cudzoziemek zawarło małżeństwa w Polsce. Najczęściej byli to mężczyźni w wieku od 25 do 34 lat, wśród kobiet przeważały osoby młodsze (od 20 do 29 lat). W przypadku zdecydowanej większości tych osób było to pierwsze małżeństwo, jednak około 1/6 cudzoziemców i niespełna 1/3 cudzoziemek wstępujących w związek małżeński w Polsce ma za sobą rozwód z poprzednim partnerem.

Tabela 1: Małżeństwa zawarte w Polsce w 2007 i w 2008 r. według wieku cudzoziemców.

Poprzedni stan cywilny	Ogółem		19 lat i mniej		20-24		25-29	
	2007	2008	2007	2008	2007	2008	2007	2008
Ogółem	3850	3957	37	33	597	562	1113	1157
<u>Mężczyźni</u>	2658	2967	11	10	296	325	796	866
Kawaler	2129	2432	11	10	292	320	768	839
Wdowiec	42	43	0	0	0	1	0	0
Rozwiedziony	487	492	0	0	4	4	28	27
<u>Kobiety</u>	1192	990	26	23	301	237	317	291
Panna	756	651	26	23	289	231	271	244
Wdowa	57	37	0	0	0	0	3	2
Rozwiedziona	379	302	0	0	12	4	43	45

Tabela 1 (c.d.): Małżeństwa zawarte w Polsce w 2007 i w 2008 r. według wieku cudzoziemców.

Poprzedni stan cywilny	30-34		35-39		40-44		45-49	
	2007	2008	2007	2008	2007	2008	2007	2008
Ogółem	823	922	509	551	324	281	205	211
<u>Mężczyźni</u>	617	757	401	457	225	212	125	151
Kawaler	552	718	315	344	124	122	37	56
Wdowiec	0	0	1	1	3	1	7	4
Rozwiedziony	65	39	85	112	98	89	81	91
<u>Kobiety</u>	206	165	108	94	99	69	80	60
Panna	114	98	32	37	17	11	3	4
Wdowa	9	1	8	5	13	9	14	8
Rozwiedziona	83	66	68	52	69	49	63	48

Źródło: obliczenia własne na podstawie (GUS 2008; GUS 2009).

Tabela 2: Liczba małżeństw zawartych z cudzoziemcami w 2007 i 2008 r., według kraju pochodzenia (mężczyźni).

Kraje	Ogółem		19 i mniej		20-29		30-39		40-49		50 i więcej	
	2007	2008	2007	2008	2007	2008	2007	2008	2007	2008	2007	2008
Ogółem	2658	2967	11	10	1092	1191	1018	1214	350	363	187	189
Armenia	59	41	0	1	30	17	18	13	7	9	4	1
Brazylia	45	37	1	0	27	19	15	17	-	1	-	0
Francja	92	99	0	0	37	36	46	39	6	14	3	10
Hiszpania	52	54	0	0	17	21	32	27	3	4	0	2
Indie	39	56	1	0	28	37	9	15	1	4	0	2
Irlandia	62	99	1	0	20	37	34	46	6	13	1	3
Holandia	90	101	0	1	21	25	35	49	18	17	16	9
Niemcy	395	430	1	0	129	112	117	155	85	86	63	77
Nigeria	91	175	2	2	58	99	28	67	3	6	0	1
Czechy	30	37	0	0	19	19	11	18	0	0	0	0
USA	77	67	0	0	30	23	31	26	8	7	8	11
Tunezja	53	51	0	0	45	37	8	13	0	1	0	0
Turcja	69	65	0	0	39	37	27	23	1	4	2	1
Ukraina	151	94	2	0	79	52	43	27	21	12	6	3
Wielka Brytania	381	483	1	1	119	161	194	236	54	74	13	11
Włochy	162	209	0	0	33	44	86	107	26	38	17	20
Pozostałe	693	716	1	4	304	379	195	283	101	66	53	35

Źródło: obliczenia własne na podstawie (GUS 2008; GUS 2009).

Tabela 3: Liczba małżeństw zawartych z cudzoziemcami w 2007 i 2008 r., według kraju pochodzenia (kobiety).

Kraje	Ogółem		19 i mniej		20-29		30-39		40-49		50 i więcej	
	2007	2008	2007	2008	2007	2008	2007	2008	2007	2008	2007	2008
Ogółem	1192	990	26	23	618	528	314	259	179	129	55	51
Armenia	39	32	1	4	16	12	7	10	8	4	7	2
Białoruś	153	119	3	1	68	60	45	31	29	17	8	10
Brazylia	25	23	1	1	13	13	9	7	1	2	1	0
Litwa	27	22	2	1	17	10	5	5	1	1	2	5
Łotwa	7	14	0	0	6	12	1	2	0	0	0	0
Mołdowa	5	10	1	0	2	8	2	0	0	2	0	0
Niemcy	34	38	2	0	18	21	10	10	2	5	2	0
Czechy	7	11	0	0	4	7	3	3	0	1	0	0
Rumunia	7	13	0	0	6	10	1	3	0	0	0	0
USA	15	16	0	1	12	8	2	4	0	3	1	0
Wielka Brytania	13	13	0	0	10	9	3	4	0	0	0	0
Rosja	92	84	1	3	55	45	21	16	12	11	3	9
Ukraina	590	405	13	8	268	202	167	105	113	76	29	14
Wietnam	14	10	1	0	69	5	20	5	6	0	1	0
Pozostałe	268	297	2	8	123	176	38	88	13	11	2	16

Źródło: Opracowanie własne na podstawie (GUS 2008; GUS 2009).

Jeśli chodzi o kraj pochodzenia cudzoziemców zawierających małżeństwa w Polsce (patrz Tabela 2), to wśród mężczyzn najwięcej jest Brytyjczyków (483 w 2008 r.) i Niemców (430 w 2008 r.). Co ciekawe, przewaga mężczyzn pochodzących z Wielkiej Brytanii wśród całej grupy cudzoziemców wrosła z roku na rok – ponad 100 więcej mężczyzn z Wysp zdecydowało się na małżeństwo w Polsce w 2008 r. niż miało to miejsce rok wcześniej. Jeśli chodzi o przedstawicieli krajów trzecich, to najwięcej mężczyzn zawierających związki małżeńskie w Polsce pochodzi z Ukrainy (94 w 2008 r.), USA (67 w 2008 r.) i Turcji (65 w 2008 r.). Udział Ukraińców w całej rozpatrywanej grupie znacznie zmalał w 2008 w porównaniu do roku poprzedniego, kiedy zanotowano 151 przypadków małżeństw z udziałem Ukraińca. Wśród tej grupy przeważają mężczyźni w wieku 20-29 lat (52 w 2008 r.), podobnie jest w przypadku mężczyzn pochodzących z Turcji.

W przypadku kobiet – imigrantek (zob. Tabela 3) najczęstszym krajem pochodzenia osoby decydującej się na małżeństwo w Polsce jest Ukraina – z 990 wszystkich cudzoziemek, które w Polsce zdecydowały się na zamążpójście w 2008 r. aż 405 to Ukrainki. Drugą pod względem liczebności grupą są Białorusinki (119 w 2008 r.), a trzecią - Rosjanki (84). W porównaniu do mężczyzn – cudzoziemców, którzy zawarli związek małżeński w Polsce, w przypadku kobiet widać tutaj znaczną przewagę krajów spoza Unii Europejskiej. Przeważają tutaj jednak kobiety pochodzące z krajów sąsiadujących z Polską, a więc z bliskiego Polsce kręgu kulturowego. Należy jednak zwrócić uwagę na znaczny spadek liczby Ukrainek wchodzących w związek małżeński w Polsce w porównaniu do 2007, kiedy przypadków takich było 590, a więc o 175 więcej niż w 2008. Większość cudzoziemek, również z wymienionych wyżej krajów, w momencie zawarcia małżeństwa w Polsce ma mniej niż 30 lat.

Tabela 4: Liczba dzieci urodzonych przez cudzoziemki w latach 2007-2008.

Kraj zamieszkania	Liczba urodzeń	
	2007	2008
Ogółem	605	794
Europa, w tym	454	628
Armenia	25	23
Białoruś	21	23
Bułgaria	13	19
Francja	10	9
Litwa	6	5
Niemcy	17	16
Czechy	7	10
Rosja	152	317
Rumunia	33	41
Słowacja	-	6
Ukraina	153	112
Wielka Brytania	5	13
Węgry	-	5
Azja, w tym	138	147
Chiny	7	6
Izrael	6	-
Kazachstan	6	5
Republika Korei	-	6
Wietnam	72	106
Ameryka Północna	2	4
Ameryka Południowa	5	7
Afryka	4	5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie (GUS 2008; GUS 2009)

W tabeli 4 podane są liczby dzieci urodzonych w Polsce przez cudzoziemki. W porównaniu do roku 2007 w 2008 nastąpił znaczący wzrost liczby tych urodzeń – z 604 w 2007 liczba ta wzrosła do 795 w roku następnym. W całej grupie cudzoziemek najwięcej dzieci w 2008 urodziły w Polsce Rosjanki – 317 (w 2007r. – 152) i Ukrainki – 112 (w 2007 r. – 153). Trzecią najliczniejszą grupą cudzoziemek, które urodziły dziecko w Polsce w 2008 są

Wietnamki (109). Tak, jak w przypadku cudzoziemek zawierających związek małżeński w Polsce, rysuje się tutaj zdecydowana przewaga kobiet pochodzących z krajów sąsiadujących z Polską od wschodu. Na uwagę zasługuje jednak stosunkowo duży udział Wietnamek.

6. GŁÓWNE PROBLEMY RODZINNE MIGRANTÓW W POLSCE.

Jak już wspomniano w raporcie poświęconym sytuacji imigrantów na rynku pracy, jedną z najważniejszych obserwacji dotyczących życia rodzinnego imigrantów w Polsce jest zidentyfikowanie dwóch różnych modeli osiedlania się i funkcjonowania w polskim społeczeństwie, które można zaobserwować na przykładzie społeczności Wietnamczyków i Ukraińców (Polakowski 2010).

Pierwszą różnicą pomiędzy tymi dwiema grupami imigrantów jest moment podjęcia decyzji o osiedleniu się w Polsce. Podczas gdy 72% badanych Ukraińców zdecydowało się na osiedlenie po kilku krótkich pobytach w Polsce w celach turystycznych lub ekonomicznych, wśród Wietnamczyków tylko jedna czwarta przybyszy wcześniej odwiedziła Polskę (Górny 2010) (Tabela 5). Jednocześnie w przypadku Wietnamczyków wizyty poprzedzające osiedlenie się, jeśli miały miejsce, są z reguły dłuższe, często związane z podjęciem edukacji. Wynika to przede wszystkim z bliskości geograficznej Ukrainy, ale jest również konsekwencją różnic w decyzjach o wstąpieniu w związek małżeński i założeniu rodziny.

Tabela 5: Imigranci z Ukrainy i Wietnamu, którzy osiedlili się w województwie mazowieckim, według kraju pochodzenia (w %).

Współmałżonkowie	Imigranci pochodzenia ukraińskiego			Imigranci pochodzenia wietnamskiego		
	łącznie	Kobiety	Mężczyźni	łącznie	Kobiety	Mężczyźni
Polacy	81.1	87.5	60.0	16.7	5.8	25.4
Ukraińcy/Wietnamczycy	18.0	11.5	40.0	82.6	92.3	74.6
Inni	0.9	1.0	0.0	0.7	1.9	0.0
Łącznie	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
W liczbach	134	103	30	122	51	71

Źródło: Górny 2010, s. 161.

Powyższa tendencja jest zatem drugą cechą różnicującą te dwie grupy. Ponad połowa Ukraińców osiedlonych w Polsce posiada polskiego współmałżonka, a 74% z nich deklaruje, że ze względu na współmałżonka podjęli oni decyzję o zamieszkaniu w Polsce (Górny 2010). Jednocześnie 69% Wietnamczyków przybywa do Polski w ramach połączenia rodziny (tamże). Podstawową różnicę między tymi grupami można podsumować w sposób następujący: **Wietnamczycy przybywający do Polski w znakomitej większości przybywają tutaj w celu *połączenia* rodziny, cudzoziemcy pochodzenia ukraińskiego mieszkający w Polsce najczęściej *zakładają* rodzinę w kraju, z udziałem polskich obywateli.**

Wiąże się to z trzecią podstawową różnicą pomiędzy dwoma omawianymi grupami imigrantów. **Część imigrantów ukraińskich znajduje partnera wśród obywateli polskich, tworząc małżeństwa *heterogeniczne*, natomiast małżeństwa Wietnamczyków mieszkających w Polsce to głównie małżeństwa *homogeniczne*** pod względem pochodzenia etnicznego małżonków. Wśród ogólnej liczby małżeństw mieszanych przeważają związki z *mężczyznami* pochodzenia polskiego. Przewaga ta ma mniejsze znaczenie w przypadku Wietnamczyków, z których znakomita większość wchodzi w związek małżeński *przed* przybyciem do Polski lub już w Polsce, lecz na współmałżonka wybierając

sobie przedstawicieli *własnego* narodu. W rezultacie, jedynie 17% małżeństw Wietnamczyków to małżeństwa mieszane (w porównaniu do ponad 80% mieszanych małżeństw w przypadku imigrantów ukraińskich)(tamże).

Po czwarte, wietnamskie gospodarstwo domowe w Polsce jest nieco liczniejsze niż gospodarstwo domowe tworzone przez Ukraińców - podczas kiedy to pierwsze liczy średnio 4.4 mieszkańca na gospodarstwo, w przypadku Ukraińców ten sam wskaźnik wynosi 3.4 (tamże). Dążenie do połączenia rodziny wśród społeczności wietnamskiej jest również odzwierciedlone przez liczbę członków ich rodziny obecnych w Polsce i często wspólnie zamieszkujących. Na każdego Wietnamczyka przebywającego w Polsce przypada (średnia liczba) 2.96 członków rodziny pochodzących z tego kraju. Dla porównania, ta sama liczba w przypadku rodziny zamieszkującego w Polsce Ukraińca wynosi 1.49 (tamże).

Po piąte, wszystkie powyższe tendencje podsumować można ogólnym opisem funkcjonowania tych dwóch społeczności. Wietnamczycy, tworzący homogeniczne małżeństwa i rodziny, funkcjonują w polskim społeczeństwie głównie w ramach własnych sieci powiązań, gdzie jeszcze bardziej znaczącymi więzami są więzi rodzinne. Ukraińcy natomiast, poprzez skrajnie odmienne wybory dotyczące doboru współmałżonka i założenia rodziny, układają sobie życie społeczne i znajdują pracę przy pomocy sieci powiązań z polskimi obywatelami. Wietnamczycy sprowadzają do Polski głównie członków własnej rodziny. Ukraińcy są bardziej skłonni pomóc innym, niespokrewnionym Ukraińcom w przyjeździe i osiedleniu się w Polsce. (tamże).

Istnienie tak różnych modeli osiedlania się i zakładania rodziny w Polsce przez te dwie grupy migrantów ma z pewnością swoje źródło w różnicach kulturowych. Chodzi tutaj zarówno o zakres podmiotowy definicji rodziny, jak i znaczenie więzów rodziny i pokrewieństwa dla kształtowania się stosunków społecznych. Integracja społeczna grupy migrantów Wietnamskich nie może odbyć się bez zwrócenia uwagi na ich szczególne przywiązanie do więzów rodzinnych. Są one wyznacznikiem obecności Wietnamczyków na polskim rynku pracy, czy ich tendencją do wyizolowanego funkcjonowania w polskim społeczeństwie. Można tu przywołać argument o przewadze mechanicznego typu solidarności wśród tej grupy cudzoziemców. Jednocześnie różnice kulturowe powinny być

postrzegane także przez pryzmat barier językowych czy odległości geograficznej, która, inaczej niż w przypadku Ukraińców, nie pozwala na częstsze kontakty z pozostającymi w kraju pochodzenia członkami rodziny. Oznacza to, że jedyną szansą na kontakt z rodziną jest jej połączenie.

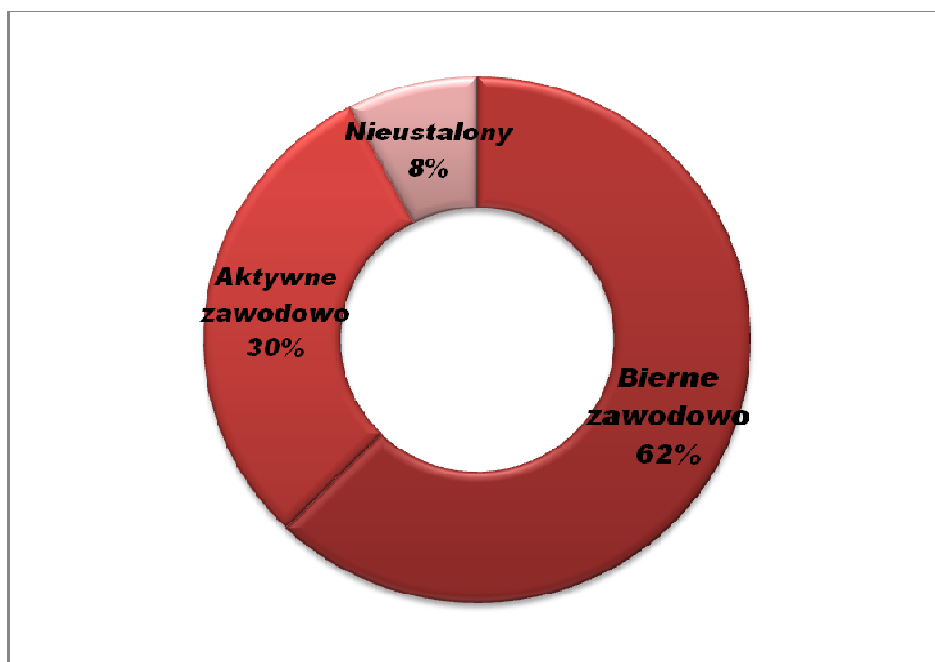
Z drugiej strony, istniejące małżeństwa mieszane Wietnamczyków przyczyniają się do wzajemnego poznania i likwidacji krzywdzących stereotypów (Halik 2006). Rodziny Polaków decydujących się na małżeństwo z Wietnamczykiem bądź Wietnamką są początkowo przeciwne tym związkom. Z czasem nabywają sympatii i zrozumienia dla odmienności kulturowych wietnamskich współmałżonków ich bliskich. Inaczej wygląda sytuacja z akceptacją małżeństw mieszanych przez ogół Polaków. Ważną przyczyną sceptycznego nastawienia sporej części polskiego społeczeństwa wobec małżeństw mieszanych są ogólne uprzedzenia wobec Wietnamczyków, łącznie z uprzedzeniami na tle rasowym (tamże). Może to po części tłumaczyć trudniejszą – niż w przypadku Ukraińców – integrację społeczną grupy wietnamskiej.

Większość z migrujących do Polski narodowości pochodzi również z krajów o bardziej (niż polska) patriarchalnej kulturze. Ciekawym przykładem jest postrzeganie polskiej kultury jako „ukrytego matriarchatu” przez Ormian mieszkających w Polsce (Łotocki 2008). Bardziej patriarchalna kultura a zarazem struktura rynku pracy preferująca zatrudnianie mężczyzn na Ukrainie jest również czynnikiem emigracji Ukrainek w poszukiwaniu zatrudnienia w innych krajach, w tym w Polsce (Lasota 2008). Może to często powodować konflikty w nowo założonych rodzinach. W świetle prawa międzynarodowego obowiązującego bezpośrednio w Polsce jak i zapisów Konstytucji RP zdecydowanie podkreślających równość kobiet i mężczyzn, formalnie obowiązujący model funkcjonowania rodziny opiera się na zasadzie niedyskryminacji i równego dostępu do podejmowania wszelkich decyzji dotyczących wspólnego życia małżeńskiego i rodzinnego.

Wreszcie, warto wspomnieć o specyfice migracji kobiet. Jeśli chodzi o sytuację na rynku pracy, to według Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 aż 62% imigrantek nie pracuje ani nie poszukuje zatrudnienia (patrz wykres 1), a w przypadku prawie 8 procent ich status ekonomiczny jest trudny do ustalenia.

Dość spory odsetek imigrantek nie zajmuje się pracą zarobkową. Może to po części wynikać z odmienności wzorców życia rodzinnego, który wskazuje mężczyznę jako żywiciela rodziny, a kobiecie nakazuje świadczenie nieodpłatnej pracy w gospodarstwie domowym. Można jednak podejrzewać, że część biernych zawodowo imigrantek pracuje w Polsce nielegalnie. Obok podstawowego motywu przyjechania do Polski, jakim jest połączenie rodziny (38% respondentek), imigrantki pragną podjąć w Polsce zatrudnienie i to jest główną przyczyną ich pobytu (18% odpowiedzi) (Slany and Ślusarczyk 2008).

Wykres 1: Imigrantki przebywające w Polsce od ponad 2 miesiące według statusu na rynku pracy.

Źródło: (Slany and Ślusarczyk 2008), s. 140, za: Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań, GUS, Warszawa 2003.

Znaczna większość imigrantek pochodzi z Ukrainy, i często zatrudniona jest nielegalnie przez polskie rodziny w charakterze pomocy domowej. Dla wielu z nich rozstanie z rodziną podyktowane jest chęcią zdobycia środków utrzymania dla dzieci i traktowane jako swego rodzaju poświęcenie dla rodziny i odpowiedzialne macierzyństwo (Krzystek 2008).

Jednocześnie w społeczeństwie polskim utrwała się stereotyp Ukrainek pracujących w charakterze pomocy domowej, co spycha je na margines życia społecznego i ogranicza możliwości wyboru zatrudnienia. Taka postawa podtrzymywana jest też często przez same Ukrainki, które próby znalezienia pracy ograniczają do „ofert” podjęcia pracy przy porządkowaniu domu czy opiece nad dziećmi/osobami starszymi (Lasota 2008). Należy pamiętać, że kobiety te pozbawione są podstawowej prawnej ochrony, jaką zapewnia kodeks pracy, jak również odcięte są od korzystania z praw socjalnych i dostępu do usług społecznych, do których mają prawo legalnie zatrudnianie pracownice migrujące.

Co ciekawe, jednym z efektów nieformalnej pracy imigrantek jest „uwolnienie” zatrudniających je kobiet polskich od prac domowych (Lasota 2008). Dzięki temu mamy do czynienia ze zjawiskiem wyrównania się (pomiędzy małżonkami) szans na podjęcie zatrudnienia w polskiej rodzinie zatrudniającej pomoc domową. Jednocześnie Ukrainki, które przejmują znaczącą część obowiązków od zatrudniających je rodzin, nie posiadają prawie wcale wolnego czasu, co znacznie utrudnia ich integrację społeczną.

Inne problemy wymieniane przez autorów zajmujących się tą problematyką to np. trudności w kontaktach przedstawicieli administracji z migrantami dochodzącymi swych praw, w tym praw związanych z połączeniem rodziny, brak odpowiedniego systemu informowania cudzoziemców o ich prawach w zakresie łączenia rodzin, obywatelstwa dziecka etc. (Wasot 2008). Niezwykle istotna tematyka handlu ludźmi czy też kwestia małżeństw fikcyjnych zawartych przez cudzoziemców z obywatelami polskimi w celu uniknięcia konieczności spełnienia warunków dla otrzymania prawa do osiedlenia się zostały częściowo omówione w poprzednim raporcie iMAP (Pawlak 2010). Powyższe zagadnienia będą ponownie poruszone w serii raportów końcowych, które powstają w ramach realizacji projektu.

7. WNIOSKI

Raport ten miał na celu przedstawienie najważniejszych zagadnień związanych z życiem rodzinnym imigrantów, w tym pochodzących z krajów trzecich. Po przeglądzie zapisów prawa międzynarodowego, pojawił się krótki opis wybranych problemów z prawa rodzinnego,

jak również zarys najważniejszych uprawnień z zakresu świadczeń rodzinnych. Podanie najważniejszych statystyk na temat zawierania małżeństw przez cudzoziemców oraz liczby dzieci urodzonych przez cudzoziemki w Polsce otworzyło tę część raportu, w której wspomniane są najważniejsze problemy życia rodzinnego cudzoziemców w Polsce, zidentyfikowane na podstawie dostępnej literatury. Poniżej zamieszczone są najważniejsze wnioski dla oceny projektów integracyjnych w raportach końcowych projektu iMAP.

- **Wąskie ujęcie definicji rodziny w prawodawstwie polskim i unijnym.**

Opis problemu: Jednym z poważnych problemów zaznaczanych przez autorów zajmujących się kwestią łączenia rodzin są różnice w definiowaniu rodziny. Dyrektywa o łączeniu rodzin wskazuje na wąskie rozumienie pojęcia członka rodziny: jako współmałżonka lub nieletnie dziecko. W podobny sposób reguluje to polska ustawa o cudzoziemcach. Tymczasem imigranci pochodzący z krajów trzecich często funkcjonują w rodzinach wielopokoleniowych lub z uwzględnieniem rodzeństwa.

Wnioski dla projektu: Czy projekty mające na celu integrację społeczną imigrantów z krajów trzecich uwzględniają problem wąskiego ujmowania pojęcia rodziny przez ustawodawstwo polskie? Czy pojawiają się inicjatywy zmiany tego typu zapisów bądź wspierające planowane zmiany w Dyrektywie o łączeniu rodzin?

- **Restrykcyjne warunki, jakie musi spełnić cudzoziemiec przy składaniu wniosku o połączenie rodziny.**

Opis problemu: Oprócz wąskiej definicji rodziny w prawodawstwie polskim i unijnym, za istotny problem w realizacji prawa do połączenia rodziny uważa się wysokie wymagania stawiane przed wnioskującym cudzoziemcem. Chodzi tutaj głównie o wymóg posiadania odpowiedniego zakwaterowania, źródła dochodu oraz ubezpieczenia zdrowotnego. Są to warunki dość trudne do spełnienia i mogą w sposób szczególnie utrudnić skorzystanie z przysługującego cudzoziemcowi prawa.

Wnioski dla projektu: Czy w ramach realizowanych w Polsce projektów integracji obywateli państw trzecich pojawia się wspomniana kwestia? Czy pojawiają się programy, które ukierunkowane są na pomoc cudzoziemcom w skompletowaniu wniosku wraz z dokumentacją, które muszą dołączyć, aby z powodzeniem sprowadzić do Polski członków rodziny? Jeśli tak, to jaki charakter ma ta pomoc?

- **Trudności w zrozumieniu i dochodzeniu swoich praw przez imigrantów w zakresie łączenia rodziny i instrumentów polityki rodzinnej w Polsce.**

Opis problemu: Jak sygnalizują niektórzy autorzy, cudzoziemcy przebywający w Polsce mają często problem ze zrozumieniem uprawnień związanych z połączeniem rodziny. Podobnie jest w przypadku innych uprawnień, które legalnie przebywającym na terenie Polski cudzoziemcom przysługują w zakresie takim samym, jak obywatelom polskim. Wynika to często ze słabej znajomości polskiego języka i braku systemu odpowiedniego informowania imigrantów o przysługujących im prawach.

Wnioski dla projektu: W jakim stopniu projekty integracji społecznej imigrantów (z krajów trzecich) odpowiadają na zapotrzebowanie na poradę prawną? Jakiej dokładnie pomocy prawnej udziela się wnioskującym o połączenie rodziny lub o świadczenia rodzinne? Jak podmioty zajmujące się realizacją takich programów oceniają zapotrzebowania na tego typu inicjatywy? Czy cudzoziemcy są świadomi swoich praw wynikających chociażby z zapisów prawa międzynarodowego?

- **Znaczenie pokrewieństwa i różnice kulturowe jako podstawa do wyróżniania modeli integracji społecznej. Potrzeba dobrania odpowiednich, instrumentów polityki integracyjnej wobec poszczególnych grup imigrantów.**

Opis problemu: Cudzoziemcy zakładający rodzinę w Polsce, a jeszcze bardziej ci, którzy sprowadzili swoją rodzinę, w celu wspólnego osiedlenia się w tym kraju, funkcjonują w społeczeństwie o określonym wzorcu życia rodzinnego. Integrujący się w ramach społeczności narodowej Wietnamczycy uważają więzy pokrewieństwa za naturalny i najważniejszy punkt odniesienia w życiu społecznym i zawodowym. Stąd mówi się często o izolacji diaspory wietnamskiej. Z drugiej strony, Ukraińcy mieszkający w Polsce posiadają liczną sieć powiązań o charakterze zawodowym i osobistym wśród obywateli polskich.

Wnioski dla projektu: W jakim stopniu badane projekty są zróżnicowane ze względu na społeczność imigrantów, do której są skierowane? Każda z tych diaspor cechuje się odmiennymi cechami i modelami integracji społecznej. Czy organizacje zajmujące się realizacją tych programów uwzględniają również aspekt modelu życia rodzinnego imigrantów i znaczenia więzów pokrewieństwa dla doboru odpowiednich celów projektu, również pod kątem integracji społecznej imigrantów?

- **Możliwe konflikty w rodzinach małżeństw mieszanych jako efekt odmiennego postrzegania ról przypisanych płci w różnych kontekstach kulturowych.**

Opis problemu: Potencjalny konflikt w rodzinie mieszanej może mieć swoje źródło w istnieniu odmiennych oczekiwań, jakie mają wobec siebie małżonkowie pochodzący z dwóch różnych krajów, a często również z dwóch różnych kręgów kulturowych. Chodzi tu w szczególności o starcie się bardziej patriarchalnej wizji małżeństwa z wizją traktującą prawa obojga współmałżonków jako równe.

Wnioski dla projektu: Jak często pojawiają się inicjatywy mające na celu uwzględnienie problematyki różnic kulturowych w rozumieniu roli współmałżonków? W jaki sposób uwzględniają powyższą kwestię? Czy funkcjonują jakieś formy specjalnego poradnictwa dla małżeństw mieszanych? Ile projektów w sposób

naukowy podchodzi do tego zagadnienia? Czy przeprowadzono badania etnograficzne, które dałyby pełniejszy obraz sytuacji?

- **Rodzina cudzoziemców w oczach społeczeństwa polskiego: potrzeba akcji o charakterze świadomościowym.**

Opis problemu: Z badań etnograficznych wynika często problem barier o charakterze świadomościowym, które ograniczają możliwość wzajemnego zrozumienia społeczeństwa polskiego i przebywających u nas grup cudzoziemców. Łączy się to często z szeregiem uprzedzeń, w tym uprzedzeń na tle rasowym. Niechętnie podchodzi się do małżeństw mieszanych, które jednak po jakimś czasie trwania związku zyskują akceptację otoczenia i krewnych. Widać tutaj różnicę pomiędzy *abstrakcyjną* postawą Polaków, ogólnie niechętnym idei małżeństw heterogenicznych, którzy jednak w *konkretnym* przypadku poznania osoby nieposiadającej obywatelstwa polskiego, często porzucają krzywdzące stereotypy na temat cudzoziemców. Świadczy to o potrzebie przeprowadzania częstych akcji świadomościowych, ułatwiających wzajemne poznanie. Jak wskazują wyniki badań, jedną z podstawowych przyczyn powstawania i utrwalania się stereotypów jest *niewiedza* na temat życia, zwyczajów i wartości reprezentowanych przez cudzoziemców.

Wnioski dla projektu: Jak ważne miejsce akcji świadomościowych wśród wszystkich projektów poświęconych integracji społecznej migrantów? Czy uwzględniają one również problematykę rodzinną? Jakim instrumentami posługują się organizacje prowadzące takie kampanie?

Bibliografia

- Bertozzi, S. (2007). Integration: An Ever-Closer Challenge. **CEPS Working Document No. 258/2007**.
- Cegiełka, D. (2008). Wybrane problemy prawa rodzinnego. Prawne uwarunkowania integracji uchodźców w Polsce. Komentarz dla praktyków. . W. Klaus. Warszawa Stowarzyszenie Interwencji Prawnej: 135-155.
- Foner, N. (1997). "The Immigrant Family: Cultural Legacies and Cultural Changes." International Migration Review **31**(4): 961-974
- Górny, A. (2010). Integration: a supplement driver or immigration? Immigration to Poland: policy, employment, integration. A. Górny, I. Grabowska-Lusińska, M. Lesińska and M. Okólski. Warszawa, Ośrodek Badań nad Migracjami: 151-196.
- GUS (2008). Rocznik Demograficzny Polski. Warszawa, Główny Urząd Statystyczny.
- GUS (2009). Rocznik Demograficzny Polski. Warszawa, Główny Urząd Statystyczny.
- Halik, T. (2006). Migrancka społeczność Wietnamczyków w Polsce w świetle polityki państwa i ocen społecznych Poznań, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.
- Harding, L. F. (1996). Family, State and Social Policy, Macmillan.
- Kamali, M. (1997). Distorted integration: Clientization of immigrants in Sweden Uppsala, Centre for Multiethnic Research, Uppsala University.
- Krzystek, K. (2008). Integration of female immigrants into labour market and society. Biographical policy evaluation. the Polish case. . Migracje kobiet. K. Slany. Kraków, Wydawnictwa Uniwersytetu Jagiellońskiego: 155-208.
- Lasota, E. (2008). Praca domowa imigrantek, a proces urynkowania ról społecznych Polek. Migracje kobiet K. Slany. Kraków Wydawnictwa Uniwersytetu Jagiellońskiego 209-238.
- Łotocki, Ł. (2008). Pomiędzy swojskością a obcością? Imigranci z Armenii w Polsce. Warszawa, ASPRA-JR.
- Pawlak, P. (2010). Bezpieczeństwo i porządek publiczny a integracja obywateli państw trzecich. Warszawa, Centrum Stosunków Międzynarodowych. . **Seria 'Integracja', Projekt iMAP**.
- Polakowski, M. (2010). Imigranci z krajów trzecich na polskim rynku pracy. Wraaszawa, Centrum Stosunków Międzynarodoych **Seria 'Integracja', Projekt iMAP**.
- Slany, K. and M. Ślusarczyk (2008). Analiza sytuacji imigrantek na polskim rynku pracy Migracje kobiet. K. Slany. Kraków Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego. : 139-154.
- Supińska, J. (1991). Dylematy polityki społecznej. warszawa, Instytut Polityki Społecznej.
- Sussman, M. B. and B. H. Settles (1993). "Policy and Research Issues Regarding Family Mobility and Immigration." Marriage & Family Review **19**(3): 209 - 232.
- Wasot, M. (2008). Instytucjonalne ograniczenia i stereotypy? Imigrantki, urzędnicy i kultura biurokracji. Migracje kobiet. K. Slany. Kraków Wydawnictwa Uniwersytetu Jagiellońskiego 239-250.
- Zimmermann, S. L. (1995). Understanding Family Policy, SAGE.

CENTRUM STOSUNKÓW MIĘDZYNARODOWYCH
CENTER FOR INTERNATIONAL RELATIONS

ul. Emilii Plater 25

00-688 WARSZAWA

tel.: (+48 22) 646 52 67, 646 52 68

fax: (+48 22) 646 52 58

e-mail: info@csm.org.pl

www.csm.org.pl